

Hetedik díjazott

A FASORI GIMNÁZIUM

Hittrich Ödön, Mikola Sándor, Rátz László és Renner János
fasori gimnáziumi tanároknak
a nemzet jeles tudósait hivatásukra felkészítő munkássága
MAGYAR ÖRÖKSÉG

A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium ezt a rangot félévszázados intenzív és szerves fejlődés útján 1873-ban érte el. Addigra az ország egyik legkiválóbb tanári kara egy reá jellemző szilárd értékrendet alakított ki. Ezt az istenfélelem mellett az evangélikus öntudat, a magyar patriotizmus és egy mélységes humanizmus jellemezte. Az értékrend alapja a Biblia és a klasszikus műveltség volt, de a sokirányú intellektuális fogékonyság révén mindig megfigyelhető volt az új, a jó értelemben vett modern értékek befogadása iránti készség.

A századfordulón a klasszikus értékekhez fűződő változatlan ragaszkodás mellett a természettudományok gyors előretörése gazdagította e magatartást. A klasszikus műveltség addig is igen jelentős nyelvi kultúrában mutatkozott meg, mert a tanárok nagy része legalább öt nyelvben volt járatos (általában magyar, latin, görög, német, francia és nem ritkán olasz), de nem egy még szélesebb tudással rendelkezett. Volt olyan tanár is, aki hat-nyolc kultúra kincseit tudta eredeti nyelven élvezni. A nyelvi kultúra pozícióinak változását az jellemezte, hogy a XX. század elején a tanításban is – ahol addig csak a latin, a görög és a német nyelv kapott szerepet – megjelentek az úgynevezett modern nyelvek, a francia és az angol is.

Rendkívül fontos tény, hogy a tanári kart igen nagy stabilitás jellemezte. Egy emberileg összeszokott családias együttes alakult ki, amely az új tagok megválasztásáról maga döntött szavazással. Talán még fontosabb, hogy akkoriban az volt az íratlan törvény, miszerint a tanári kar igazgatónak mindig a szellemileg és erkölcsileg legkiválóbb tanárt - tizenöt-húsz évi tapasztalat alapján – választotta meg. Az iskolafenntartó presbitérium pedig a tanári kar javaslatát mindig természetesen elfogadta. Ez azzal a következménnyel járt, hogy minden tanár bízott az igazgatóban, ő pedig mindent megtett az iskola sikeres működése érdekében.

Nem véletlen, hogy ebből a tanári karból, amelyben számos kiemelkedő egyéniség élt, a legkiválóbbak a magyar nemzeti örökség alkotóinak is mutatkoztak. A felsorolásból – nem rangsor, hanem időrend szerint mondom: Rátz László (1863-1931), Hittrich Ödön (1865-1950), Mikola Sándor (1871-1945) és Renner János (1889-1976) – az is kiderül, hogy ők nemcsak kiemelkedő tanárok voltak, hanem sorban igazgatók is, ami az előzők alapján önmagában is nagy jelentőségű minősítés. Hárman matematika-fizika szakosak voltak, vagyis a jövő feladatai felé forduló emberek, Hittrich pedig a régi klasszikus hagyományoknak nem kevésbé klasszikus és korszerű képviselője volt. A három természettudós kortárs és munkatárs volt, tehát a szokásos matematikai módszerrel, a közös tényezőknek a kiemelésével lehet őket jellemezni.

Talán a legszembetűnőbb, hogy mindnyájan szívvel lélekkel tanárok voltak. Végtelenül szerették szaktárgyukat, és nagy örömet jelentett számukra, ha a szaktárgyi szépséget és eleganciát érzékeltetni tudták tanítványaikkal. Egyszerűen megszerettették a tantárgyukat. Tanári tevékenységük azonban hamarosan túlnőtt az iskolán, és országos, majd nemzetközi méretekben bontakozott ki. Rátz László az óráin mindig igényes feladatokkal nevelte

érdeklődő tanulóit, de mindig elve volt, hogy csak olyan feladatokat szabad adni, amelyek megoldhatók, mert a túl nehéz példák lehangolják az érdeklődést. Óráin is az volt a jellemző, hogy minden diákját igyekezett foglalkoztatni, és ezt eredményesen meg is tudta oldani, amit az bizonyít, hogy diákjai nem féltek a dolgozatírástól. A kiemelkedő tehetségeket hamar fölismerte, és azokkal külön foglalkozott. 1895-ben átvette a *Középiskolai Matematikai Lapok* szerkesztését. Az itt megjelent példákat később két kötetben ki is adta.

A nála nyolc évvel fiatalabb Mikola Sándor igen korán igazi társa és barátja lett Rátz Lászlónak. A tanári mivolt kapcsolta őket alapvetően össze. Fizika óráin mindig a lényeg kiemelésére törekedett. A természetből és a gyakorlati életből vett példák, valamint a rengeteg kísérlet célja a pontos, érthető fogalom kialakítása volt. Arra is nagy gondot fordított, hogy a matematika tanítása során a tanulók mindazt, ami a fizika megértéséhez szükséges, megértsék és elsajátítsák. 1907-től ő vezette be az iskolában a fizikai gyakorlatokat, ami azt jelentette, hogy a tanulók nem csak a tanár kísérleteit láthatták az órákon, hanem maguk is elvégezték délutáni külön foglalkozásokon a legalapvetőbb kísérleteket és méréseket. A kísérletekhez szükséges eszközök jelentős részét fáradhatatlan energiával saját kezűleg készítette el. A *Középiskolai Matematikai Lapok*-ban fizika tárgyú feladatokat és cikkeket közölt, és ő szerkesztette a *Csillagos ég* rovatot.

Renner János jóval fiatalabb volt Rátznál és Mikolánál, tehát ő már az új épületben kezdhetette 1913-ban tanári pályafutását, míg az előbbieket igen tevékenyen részt vettek az iskola új, Városligeti fasori épületének megszervezésében és berendezésében. Renner az 1913/14. évi tanévben Rátz Lászlót helyettesítette, majd 1920/21-ben Mikola Sándort. Ez a belekóstolás a tanári munkába azonban egész életére meghatározó volt, mert – bár évekre a gyakorlati tudományos kutatás más területre vitte el (Eötvös Lóránt ingájával geofizikai méréseket végzett külföldön) – 1927-től a tanári pályán találta meg élete hivatását.

Mestereihez híven ő is a fizikai kísérleteket választotta a tanári munka fő területének. Hallatlan rendszerességgel szervezte meg a VII. és VIII. gimnáziumi osztályokban a heti egy-egy délutánra beiktatott fizikai gyakorlatokat. Tíz munkahelyen kettesével húsz diák dolgozott. Az előadóteremben az eligazítás során kitűzte a feladatokat, elmagyarázta a mérési módszereket, a munkahelyeken minden kísérleti eszköz elő volt készítve, és a tanulók lelkesen elvégezték a méréseket. A gyakorlatokat az eredmények közös kiértékelése fejezte be. A diákok akkor nem is sejtették, hogy milyen jelentős haladást tettek a pallérozott gondolkodás terén. Ennek lényegét csak később, tanárakra nagy hálával visszagondolva, értették meg.

Hittrich Ödön szintén az eszményi tanár megtestesítője volt. 1893-ban került az iskolához. A klasszikus műveltség kiemelkedő ismerője volt, akit szintén az tett boldoggá, ha ismereteit jól megérthetően adhatta tovább tanítványainak, és egyúttal megérezte velük a klasszikus eszmények szépségét. Rendkívüli energiával kutatta a görög-római múltat, és fáradhatatlanul munkálkodott a tanítás eszköztárának bővítésén. Az ő latin nyelvtankönyvéből tanultak fél évszázadon át diákjaink, az ő szövegmagyarázatai alapján világosodott meg a tanulók számára Sallustius és Caesar gondolatvilága. Az ő latin és görög régiségtan könyvei alapján elevenedett meg a távoli klasszikus világ, útleírásai vezették el a diákokat gondolatban Epidauros szentélyeibe és színházába. Egyik legalapvetőbb alkotása pedig az újkori történetírásban való jártasságát bizonyítja: hallatlan nagy forrásanyag feldolgozásával megírta *A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium első száz esztendejének története* című művét.

A tanári élet és magatartás bemutatása is kézzelfoghatóvá teszi, hogy az igazi magas szintű tanári életforma elválaszthatatlan a tudománytól, elválaszthatatlan a tudós szenvedélyes kutató magatartásától és elválaszthatatlan a tudományos igazság tiszteletétől, amire minden tudóst doktori esküje kötelez is. Ezt az esküt természetesen csak igen magas fokú erkölcsiséggel rendelkezők tudják megtartani.

A most tárgyalt négy tanár ilyen ember volt, és ez a magatartás bizonyítja tudós mivoltukat is.

Iskolánk tanárai legtöbbször a magyarországi evangélikus gimnáziumokba jártak (Csetmek, Győr, Lőcse, Pozsony, Selmecbánya és Sopron), majd legtöbbször német egyetemeket is látogattak (Bécs, Berlin, Göttinga, Halle, Jéna és Lipcse). A tudományos tájékozódáshoz a nyelvtudás is igen fontos volt. A most tárgyalt tanárok nyelvtudása, a latint és görögöt, valamint természetesen a magyart nem számítva: Rátz László: német, francia, olasz, Hittrich Ödön: német, francia, Mikola Sándor: német, angol, francia, vend, Renner János: német, angol, francia, orosz.

A négy tanár szellemi és közéleti tevékenysége a többi tanár kollégára is nagy hatással volt, mert mindenkit az általuk megvalósított eszmék követésére ösztönzött. Még jelentősebb volt azonban az országos hatás, sőt az ország határain túli hatás, mert a magyar kultúra európai értékeit a nagyvilág elé is tárta. Hittrich Ödön érdeme a szellemi hagyományok további megerősítése volt, míg a három természettudós elsősorban a jövő kimunkálásán tevékenykedett fel sem mérhető nagy sikerrel. Erről Mikola Sándor maga számolt be, ismertetve a századfordulón kibontakozó magyar tanügyi reformot és iskolánk szerepét ennek megvalósításában. Ebben a munkában Rátz László és Mikola Sándor oroszlanrészt vállalt, mert ők voltak, akik a Beke Manó vezetésével 1906-ban meginduló reformmozgalomban a magyar természettudomány megújítását előkészítették. Ők már 1902-től kezdve hozzáfogtak a tanügyi reform alapelveinek az iskolában való kidolgozásához. Ettől az időponttól kezdve a magyar tanügy-igazgatás minden területén aktív munkát vállaltak, és ebbe a tantestületet is bevonták. Az általuk kidolgozott tanterv-vázlat a függvény fogalmának nagyobb szerepet szánt, és az infinitezimális számítást (matematikai analízis) is bevezette. Rátz Lászlót a vallás- és közoktatásügyi miniszter kinevezte a matematikai oktatás nemzetközi bizottságába, és ebben a minőségében részt vett a Milanóban, Cambridge-ben és Párizsban tartott kongresszusokon. 1910-ben a francia közoktatásügyi miniszter kitüntette az „*Officier d'Académie*” címmel.

Mikola Sándor már 1922-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, 1924-ben ő készítette el az új tanterv fizika tanítására vonatkozó *Utasítás*-át. Tagja lett az Országos Közoktatási Tanácsnak, és a Tanárképző Intézetben a tanárjelölteknek a fizikatanítás módszertanát adta elő.

Renner János 1949-ig az iskola igazgatójaként működött, majd miután ebben a minőségében nyugdíjba ment, elvállalta a Geofizikai Intézet igazgatását. Visszatért régi témájához, és aktív munkával irányította a magyar geofizikai felméréseket.

A szellemi munkával élete végéig egyikük sem tudott felhagyni.

Gyapay Gábor
pedagógus, történész

